

Kerekes Sándor (szerk.):

Fenntarthatóság és közösségi pénzügyek

Szerzők: Oroszi Sándor (1. fejezet), Kerekes Sándor (2. fejezet),

Gál Veronika (3. fejezet), Parádi-Dolgos Anett (4. és 7. fejezet),

Varga József (5. és 6. fejezet)

Wolters Cluwer Kiadó, 2016, 283 old.

A fenntarthatóság és a fenntartható fejlődés témaköre és relevanciája megke-
rülhetetlenné, illetve megkérdőjelezhetetlenné vált napjainkra, ismerve a nyilván-
való tendenciákat és kockázati tényezőket, amelyek a jelenlegi – tágabban értel-
mezett – jólétet veszélyeztetik. A fenntarthatóság szükségessége mind az egyének,
vállalkozások, gazdasági entitások szintjén, mind pedig a magasabb, összetettebb
együttműködési szférákban (helyi gazdaságok, régiók, nemzetgazdaságok, globá-
lis szint) indokoltá vált.

A fenntarthatóság kiterjesztett értelmezési lehetőségei és az egyre növekvő adap-
tációs nyomáskényszer merőben új szemléletmódot, elemzési technikákat és meg-
oldási javaslatokat követelnek meg az elméleti és az alkalmazott tudományokkal
foglalkozóktól is. A hagyományos megközelítés (triple bottom line) szerint a fenntar-
tarthatóságnak három, egymásra kölcsönösen ható pillére van – természeti, társad-
almi és gazdasági. Ezeket további négy pótlólagos dimenzióval egészíthetjük ki:
(1) a törvényhozási, szabályozási rendszer fenntarthatósága, beleértve a közösségi
feladatok kormányzati/önkormányzati menedzselését, illetve a képessé tevő kör-
nyezet kialakítását és működtetését. (2) Közpénzügyi és fiskális fenntarthatóság –
ami sajátosságainak következtében külön kezelendő az üzleti vagy versenyszféra
fenntarthatóságától, (3) a kulturális közeg fenntarthatósága, amely alapvetően a
bizalomra, a közösségi szellemiségre, kulturális beidegződésekre, motivációkra,
attitűdökre, szabálykövetésre, tudatosságra, tanulási folyamatokra és a társadalmi
tőkére utal. A (4.) kiegészítő dimenzió az elszámoltathatósági és kontrollrend-
szerek létezésére és kielégítő funkcionalitására mutat rá, amely a fenntarthatóság
szempontjából káros jelenségeket, folyamatokat és magatartási mintázatokat hiva-
tott kiszűrni, csökkenteni, illetve megszüntetni. A hét dimenzió együtt létezik és
egymásra kölcsönösen kihatnak. A fenntarthatóságról – meglátásom szerint – ezen
tényezők ismeretében lehet a leginkább objektíven megnyilvánulni.

A bemutatásra kerülő, „Fenntarthatóság és közösségi pénzügyek” című könyv
a vizsgált téma tárgyalása során már ebben a kiterjesztett szemléletben íródott, sőt
érvelésében a fenntarthatóság „értelmezési tartományát” a gazdasági-társadalmi
szisztémákat, illetve a globális ökológia rendszert – mint az értékteremtés közegét
–, valamint annak sajátosságait is merőben új megvilágításba helyezi.

Az értékteremtési folyamatok színterét nyílt, komplex, adaptív rendszerként
azonosítja, amelynek sajátosságai, attribútumai markánsan eltérnek a korábbi teó-
riák által előfeltételként kezeltéktől. Az általános egyensúlyelmélet és annak esz-
közrendszere nem tudja kezelni azokat a jellemzőket, amelyek a legfrissebb – a

valósághoz leginkább közel álló – rendszerszemléleti megközelítésekben megtalálhatóak (lásd például Kornai János [1971] „Anti-equilibrium. A gazdasági rendszerek elméleteiről és a kutatás feladatairól” című könyve, amely gyakorlatilag előfutára volt a ma egyre népszerűbb és igazolhatóbb komplexitás elméletnek, vagy az ő gondolatiságára (is) építő Beinhocker [2006] által jegyzett alapmű a complexity economics-ről, „The Origin of Wealth: Evolution, Complexity and the Radical Remaking of Economics”).

Jelen könyv első kettő fejezetében mindez felvázolásra kerül és egyértelműsíti az olvasóval a különbözőségeket és az új paradigma szükségességét. A fenntarthatóság vizsgálata tehát egy olyan nyílt rendszerben elhelyezve képzelhető el, amely a komplexitás jegyeit hordozza magán: nemlineáris viselkedés; az interakciók, az elemek/ágensek közötti kapcsolatok, hálózati struktúrák fontossága; az ok-okozati összefüggések tisztázatlansága; a rendszerdinamika, a rendszerszintű mintázatok megjelenése/kialakulása (emergence vagy emergent patterns); holisztikus gondolkodásmód, illetve az ágenseket hajtó motivációs erők jelenléte.

A komplex adaptív rendszerekben (CAS) döntéseket hozni, folyamatokat előre látni, kockázatokat megbecsülni, a közösségeket/társadalmakat a fenntartható jólét felé terelni, a közpénzügyi rendszert menedzselni és a visszacsatolási, illetve elszámoltatási folyamatokat levezényelni nem egyszerű feladat. Ennek kapcsán nem felejtkezhetünk el arról sem, hogy ebben a szemléletben különösen kényes terület a rövid távú egyéni és a hosszú távú ökológiai érdekek összehangolása és az erőforrások elhasználódásának/amortizálódásának makroszintű kezelése figyelembe véve a természeti hatásmechanizmusok akár több száz éves időhorizontját is (lásd: 2. fejezetben). A kiadvány alapvetően a fenntarthatóság és pénzügyek közös metszetére koncentrál úgy, hogy a korábban említett 7 dimenzió mindegyikére utal direkt vagy indirekt módon, ezzel is még jobban kiszolgálva a holisztikus látásmódot és javaslatlételt.

A könyv összesen 283 oldalt és hét fejezetet tartalmaz. Ezek közül első kettő erős tudományos megalapozását adja az azt követő tartalmi egységeknek. A felsevező rész (1. A gazdasági fenntarthatóság zárt és nyílt hálózatok esetén) alapvetően a rendszerszemléleti megközelítést indokolja meg összehasonlítva azt a korábbi modellekkel és elképzelésekkel, kihangsúlyozva azok gyengeségeit és hiányosságait.

A második fejezet (2. Gazdasági, környezeti és társadalmi fenntarthatóság) alapvető meghatározásokat és az új gondolkodásmóddhoz passzoló fogalmakat tisztáz és empirikus megfigyeléseken nyugvó megállapításokkal illusztrálja a leírtakat. Ebből a fejezetből megtudhatjuk, hogy mi a különbség a gyenge és az erős fenntarthatóság értelmezése között és azt is, hogy a globális klímaváltozást miért nem kezelhetjük olyan eszközökkel, intézkedésekkel, mint amelyeket a hagyományos externáliáknál alkalmazunk. Megismerkedhetünk a vállalatok két alapvető típusával (értékteremtő, illetve erőforrásokat pocsékoló) és a biodiverzitás szempontjából is nélkülözhetetlen természeti erőforrásokba való hosszú távú befektetések „lélektanáról” is olvashatunk. A fejezet külön kitér az emberi fogyasztási kultúra

és a magántőkés elvű vállalkozások erőforrás-keresleti magatartásának fenntarthatóságot érintő tényezőire is (pl.: ökotudatosság, munkamegosztás, önzőség/mohóság; rövid távú szemlélet, profitéhség).

A fejezet bevezeti a rendszerelmélet egyik legismertebb és leggyakrabban használt fogalmát, amelynek tanulmányozása még inkább érthetővé teszi a fenntartható társadalmi-gazdasági és ökológiai folyamatokat. A szerző így fogalmaz:

„A reziliencia általános értelemben rugalmas ellenállási képesség, azaz valamely rendszernek – legyen az egy egyén, egy szervezet, egy ökoszisztéma vagy éppen egy anyagfajta – azon reaktív képessége, hogy erőteljes, meg-megújuló, vagy akár sokszerű külső hatásokhoz sikeresen adaptálódjék. [90. o.]”

Az is kiderül – ezzel is utalva az ellenőrző rendszerek szükségességére –, hogy a rugalmas, alkalmazkodásra képes társadalmi-ökológiai rendszerek működésének fenntartásához nélkülözhetetlen a „csalók szigorú megbüntetése és társadalmi megvetése. A környezet és a társadalom egészségét is csak a megfelelő erkölcsi értékrend biztosíthatja” [93. o.].

Mindez az én olvasatomban azt jelenti, hogy szükséges egy olyan elszámoltathatósági rendszer és protokoll megléte és eredményes működtetése, amelynek alapvető feladatai közé tartozik a jogosulatlan előnszerzők/szabályszegők és a fenntarthatósági dimenziókat tudatosan veszélyeztetők beazonosítása, szankcionálása, tevékenységük korlátozása, megszüntetése, illetve a folyamatok teljes körű átláthatóságának biztosítása. Ezáltal is a társadalom és az egyén erkölcsi, etikai szempontú „stimulálása”, a tudatosság fokozása, ami a személyes, belső kontrollrendszer (lelkiismeret) működését is elősegítheti.

A harmadik fejezet (Fenntarthatóság a bankok gyakorlatában, pénzügyi társadalmi vállalkozások) tématerülete már szűkített és a banki tevékenység fenntarthatósági vonatkozásaira koncentrált és a Bangladesben alapított Grameen Bankot, illetve annak eszmerendszerét veszi górcső alá. Itt tulajdonképp a képessé tevő környezet kialakításáról és szükségszerűségéről van szó, amely olyan kompetenciákat, képességeket fejleszthet ki az aktorokban, illetve azok jótékony hatását még inkább kiteljesítheti, amelyek akár a fenntarthatóság irányába „terelik” az adott közösséget. A fejezet szerzője a következőket írja le: „A bank filozófiája azon az elgondoláson alapul, hogy a szegények kihasználatlan képességeket birtokolnak. Sokkal inkább sújtja őket lehetőségek hiánya, mint a képességeké. A tőkéhez való hozzáférés biztosítása – még 50 USD-nél kisebb összegek esetén is – elegendő energiát és kreativitást képes felszabadítani, az emberek már ennyiért is hajlandók keményen dolgozni, hogy leküzdjék a szegénységet. [117. o.]”

A gondolat sor vége magyarországi utalásokat és párhuzamokat taglal. A 4-7 fejezetek a helyi pénzek – mint közösségfejlesztő és fenntartható, lokális gazdaságélénkítő eszköz – elméletét és gyakorlatát tárgyalja, külön kitérve az önkormányzatok szabályozó szerepére. Mindezek által betekintést nyerhetünk külföldi és hazai jó, vagy ha úgy tetszik a legjobb gyakorlatokba, azok történeti kontextusaiba és kialakulásuknak a motivációiba is. Bemutatásra kerül többek között a

svájci WIR, a német Chiemgauer, a Soproni Kékfrank, a Balatoni Korona, a Bocs-kai Korona, a Tokaji Dukát és az Alsómocsoládi Rigac is.

A könyv elolvasása után elmondhatom, hogy számos olyan impulzust és ismeretet kaptam a szerzőktől, amelyeket saját kutatási területembe [közpénzügyi ellenőrzés, számvevőszékek tevékenysége és kihívásai a változó világban, a fenntarthatóság és a külső, független ellenőrzés kapcsolata] is fel tudok használni és a fenntarthatóságról alkotott elképzeléseimet is élesítették és új értelmezési szempontokkal egészítették ki. A könyv tartalmisága, szellemisége és üzenete is megragadó, inspiráló. Rendkívül széles szakirodalmi bázison nyugvó érvelése és szintézisei bárki számára hasznosak lehetnek.

Ha túlságosan „bulvárosra” váltanám a könyv iránti érdeklődés fokozását, akkor talán az alábbi kérdésekkel kelteném fel a leendő olvasók figyelmét, ígervén a válaszok megtalálását és világos kibontakozását a kiadvány áttanulmányozása révén:

- Mi az úgynevezett József-fillér, és miért hozhatjuk kapcsolatba a kamatos kamatozás exponenciális jellegével?
- Mi a köze a pénz forgási sebességének a lokális gazdaság fejlesztéséhez?
- Milyen előnyök származnak a helyi pénzek használatából, de mégis miért tiltják be néhány helyen?
- Miért köthető a helyi pénzek kialakulása a válságokhoz?
- Mit is jelent és milyen mechanizmusok érvényesülése révén mondható el az, hogy a jelenlegi pénzrendszer a lakosság legnagyobb részével több kamatot „fiztet meg”, mint amennyit azok realizálnak (negatív előjelű nettó kamat), és ezáltal is növelve a társadalmi vagyoni különbségeket?
- Mi a közös metszet/pont a németországi Chiemsee térsége és a magyarországi Hajdúnánás vagy éppen Alsómocsolád között?
- Mi a közös a kalákában és a LETS-körökben, vagy az Ithaca órákban?

De természetesen nem csak ezekre derül fény, hanem például számos érdekes, különleges, ritkán előkerülő fogalom/jelenség értelmezése és újraértelmezése is megtalálható a könyvben, beleágyazva gyakorlati példák sorába és a fenntarthatóság kiterjesztett értelmezésébe. Számomra az alábbiak voltak a legfontosabbak:

Csutora-paradoxon, externáliák és azok aspektusai, stock és flow gazdaság, Kuznets-görbe és árnyék zóna, „kívánatos társadalmi diszkontráta”, életminőség, jólét és jól-lét, Jevons-paradoxon, Easterlin-paradoxon, fenntartható fogyasztás, átbillenési pont, Equator elvek, Grameen Bank, társadalmi vállalkozások, helyi pénzek/közösségi pénzek, endogén gazdaságfejlesztés, a seigniorage típusai, öskamat...

A fenntarthatósággal és annak vizsgálatával kapcsolatba hozható legfontosabb elméletek, személyek, azok meghatározó gondolatai is megjelennek és az összefüggési láncolatok is érthetővé, világossá válnak. A teljesség igénye nélkül: a Walras-modell, A. Smith, T. R. Malthus, D. Hume, F. Quesnay, E. Beinhocker, D. Ricardo, J. M. Keynes, A. S. Eddington, J. Hicks, D. W. Pearce és A. B. Atkinson, A. C. Pigou, R. H. Coase, I. Fisher, a TOBM-modell, S. Kuznets, G. Grossman,

Ehrlich-modell, Heller F., Csíkszentmihályi M., Mellár T., S. Gesell pénzelmélete, M. Kennedy, B. Lietaer stb.

A könyvet bárkinek ajánlom, aki a téma iránt elkötelezett, vagy akár épp ezáltal akar megismerkedni ezzel a sokrétű és szerteágazó területtel. Hasznos lehet hallgatóknak, oktatóknak, döntéshozóknak, vidék- és településfejlesztők számára, (vidék)szociológusnak, fenntarthatósággal foglalkozó kutatóknak, illetve pénzügyi szakembereknek egyaránt. A tartalmi mélységet és pontosságot alátámasztják az empirikus vizsgálatok eredményei, a nemzetközi és hazai gyakorlatok széles tárháza, a vonatkozó magyar jogi szabályozás ismertetése, az elgondolkodtató logikai fejtegetések, párhuzamok, amelyek további vizsgálatokat indukálhatnak. Ide sorolható még a szintetizált ismeretanyag és a szemléletes összevetések, komparatív elemzések, a kritikai észrevételek, illetőleg a mindezek alapján megfogalmazott szakmai javaslatok.

Számomra a könyv legfőbb üzenete, hogy ne féljünk az új gondolatoktól/ötletektől, szemléljük a körülöttünk lévő világot rendszerként és így kialakíthatóak fenntartható helyi szintű, kreatív, innovatív válaszok a külső, globális adottságokra és folyamatokra.

Ismerteti: Nagy Sándor